

УДК 02+002.2]:001.891:[741.5:82]
DOI: 10.31866/2616-7654.8.2021.247583

ДОСЛІДЖЕННЯ КОМІКСУ В СУЧАСНІЙ ГУМАНІТАРИСТИЦІ

Дмитро Белов,
аспірант кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв (Київ, Україна)
e-mail: liverpool1892dallas2011@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7257-1879

Тенденція до зростання популярності коміксів в Україні і світі посилює наукову увагу до цього виду інформаційних продуктів.

Стаття узагальнює провідні тенденції у вивченні коміксу в сучасній гуманітаристиці.

На підставі вивчення присвячених коміксу фахових публікацій, профільних ресурсів світових центрів досліджень коміксів та присвячених висвітленню актуального стану осмислення явища коміксу журналів та інтернет-ресурсів, застосування оглядово-аналітичного, історико-хронологічного, діалектичного, соціокомунікаційного методів та методу аналізу контенту було виявлено, що синкретична природа коміксу обумовила його дослідження в рамках різних наук і спеціальностей: літературознавства, мовознавства, культурології, мистецтвознавства, історії, політології та ін.

Провідними дослідницькими центрами з вивчення коміксів є Міжнародний форум мистецтва коміксів, Британський консорціум дослідників коміксів, Хаб досліджень коміксу Лондонського університету мистецтв, Канадське товариство з вивчення коміксів, Товариство дослідників коміксів (США). Освітній напрям Comics Studies виразно представлений бакалаврськими, магістерськими і докторськими (доктор філософії) освітніми програмами в закладах вищої освіти різних країн: Університеті Флориди, Університеті Торонто, Університеті Каліфорнії Санта-Крус, Університеті Портленда, Університеті Західної Свободи (Західна Вірджинія, США), Університеті Данді, Університеті Тісайд, Університеті Ланкастера (Великобританія), Університеті Кіото Сейка (Японія).

Зростання обсягу наукових знань у царині дослідження коміксів, з одного боку, а з іншого – переважання міждисциплінарного підходу в його вивченні, обумовили потребу заснування спеціальних присвячених коміксам наукових журналів, таких як Journal of Graphic Novels and Comics («Журнал графічних романів і коміксів»), Studies in Comics («Вивчення коміксів»), European Comic Art («Європейське мистецтво коміксів»).

В Україні дослідження коміксів на дисертаційному рівні відбувалось у вимірі педагогіки і філології, хоча присвячені коміксам окремі наукові розвідки наявні, також, у рамках журналістики, пресознавства і видавничої справи, політології, літературознавства, журналістики і соціальних комунікацій.

Виявлено, що, будучи багатофункціональним і унікальним інформаційним продуктом та об'єктом бібліотечної діяльності, комікс досі не став предметом вивчення для книгознавців і бібліотекознавців. Обґрунтовано перспективність виокремлення в царині книгознавства і бібліотекознавства відповідного дослідницького напрямку.

Ключові слова: комікс, Comics Studies, інформаційна, бібліотечна та архівна справа, книгознавство, бібліотекознавство.

ВСТУП

Сучасне суспільство характеризується визнанням цінності інформації, яка представлена в різних видах документів та інформаційних продуктів. Комікс – один із них. Уміщені в коміксі інформаційні повідомлення спрямовані на широку аудиторію і виражені за допомогою вербально-іконічного інструментарію – зображення і вербалізованого тексту. Така специфіка обумовлює синкретичну природу коміксу і пояснює увагу до нього як із боку літературознавців і мовознавців, так і мистецтвознавців та культурологів. Еволюція коміксу і його здатність відображати пріоритетні на певний момент розвитку людського соціуму ідеї, уявлення і настанови привертають увагу до вивчення коміксу як цінного джерела істориків, філософів, психологів і політологів.

З огляду на той факт, що комікс можна віднести як до періодичних видань, так і до книжкової продукції, він також став предметом дослідження у рамках журналістики, пресознавства і видавничої справи.

Вивчення коміксу з позицій різних наук має певну специфіку, яка обумовлює предметний розгляд у рамках заданих спеціальностей лише певних аспектів цього явища – спектра тематики, особливостей видань, тенденцій розвитку графіки, специфіки коміксів різних періодів та різних країн тощо. З одного боку, це надає досліднику певні переваги, даючи змогу зосередитись і глибоко вивчати саме ці аспекти, з іншого – заважає дослідженню коміксу як цілісного інформаційного продукту – об'єкта бібліотечної діяльності. Відтак постає потреба узагальнення основних наукових підходів до вивчення коміксу, що сприятиме формуванню теоретичного підґрунтя для подальших досліджень цього явища у вимірі інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Метою пропонованої статті є узагальнення провідних тенденцій у вивченні коміксу як інформаційного продукту в сучасній гуманітаристиці.

МЕТОДИ І МАТЕРІАЛИ

Для реалізації мети було використано комплекс наукових методів, серед яких базовими стали діалектичний і соціальнокомунікаційний методи як такі, що передбачають вивчення явища у розвитку та усій багатоманітності його зв'язків і впливів з позицій виконання ним свого соціального призначення. Такий підхід обумовив розгляд становлення наукового осмислення коміксу в певному історико-соціальному і культурному контексті з урахуванням зростання суспільного інтересу до цього виду інформаційних продуктів та специфіки коміксової культури різних країн.

Ефективним виявилось застосування історико-хронологічного методу, використання якого дало можливість висвітлити процес становлення і розвитку наукового осмислення коміксу. Метод аналізу контенту виявився необхідним під час роботи з інтернет-ресурсами, пов'язаними з науковими школами з дослідження комікс-продукції.

Формуванню комплексного уявлення про стан наукових рефлексій стосовно коміксу сприяло також використання оглядово-аналітичного методу.

Джерельну базу дослідження становлять присвячені коміксу фахові публікації, профільні ресурси світових центрів досліджень коміксів і присвячені висвітленню актуального стану осмислення цього явища журнали та інтернет-ресурси.

Залучення до джерельної бази документів дослідницьких центрів, асоціацій, журналів тощо обумовлено потребою визначення їх завдань із позицій дослідження коміксів, особливостей охопленої проблематики, власного бачення стосовно подальшого розвитку пов'язаної з коміксами діяльності, підтримки з боку провідних вчених.

Зокрема, до джерельної бази було включено такі профільні бази даних, ресурси бібліографічного характеру і вікі-ресурси, як:

– дисертації та тези, пов'язані з коміксами (Comics-Related Dissertations and Theses; ComicsResearch.org), – ресурс, який містить перелік докторських і магістерських робіт із досліджень коміксу;

– бібліографія досліджень коміксів (Comics Research Bibliography; <https://homepages.rpi.edu/~bulloj/comxbib.html>) (до 2009 р.) – міжнародна бібліографія коміксів, комікс-стріпів, анімації, карикатури, мультфільмів, bandes dessinees та інших питань, пов'язаних із тематикою коміксів; включає широкий спектр неакадемічних джерел, від газетних статей до публікацій у блогах, а також академічних джерел;

– база даних Grand Comics (The Grand Comics Database (GCD); <https://www.comics.org/>) – постійний міжнародний проєкт зі створення детальної бази даних коміксів, яка буде простою у використанні та розумінні, а також легкою для поповнення новою інформацією; відкрита для пошуку та сортування розміщених матеріалів база даних включає інформацію про авторські твори, історію та особливості коміксу та іншу інформацію, корисну як для читача і шанувальника коміксів, так і для науковців;

– Вікі-статті і дослідження з манги (Manga Research and Articles; https://library.osu.edu/wiki/index.php?title=Manga_Research_and_Articles) (до 2011 р.) – створена на платформі Вікі сторінка має на меті надання допомоги тим, хто цікавиться дослідженнями манги, в доступі до найбільш вичерпних та повних списків досліджень манги, доступних в інтернеті;

– дослідження аніме та манги (Anime and Manga Studies; <https://www.animemangastudies.com/bibliographies/>) – некомерційний і не науковий ресурс, який проте містить детальну інформацію про вивчення аніме та манги як галузі науки. Основними компонентами сайту є:

1) головна сторінка (оголошення про нові публікації та події (лекції, семінари, конференції тощо), оцінки нових наукових ресурсів, короткі оглядові статті);

2) онлайн-бібліографія (кураторські списки наукових публікацій з аніме / манги та суміжних тем, включаючи щорічну бібліографію з вивчення аніме та манги – вичерпний перелік книг, розділів у відредагованих збірниках есеїв та статей у рецензованих наукових журналах про аніме / мангу англійською мовою, а також спеціалізовані тематичні бібліографії, такі як перелік статей про аніме / мангу та суміжні теми, опубліковані в англійськомовних журналах, та списки англійськомовних наукових публікацій про провідних творців аніме та манги, таких як Мамору Ошії і Макото Шинкай, і їхні твори);

3) ресурси (спеціалізовані довідники, перелік коледжів / університетів США, які пропонують спеціальні курси з аніме / манги, найважливіші журнали та різні відповідні академічні програми, проєкти, організації та ініціативи).

– Вікі Хто є хто в американських коміксах 1928–1999 (Who's Who in American Comic Books 1928-1999; <https://www.wikidata.org/wiki/Q64212354>) – створена на

платформі Вікі біографічна база даних для понад 19 000 американських авторів коміксів, художників та інших професіоналів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Перші присвячені безпосередньо коміксам дослідження дисертаційного рівня з'являються в середині минулого століття. Це праці Лео Богарта (Bogart, 1951) «Комікси та їхні дорослі читачі: дослідження чоловіків-робітників передмістя Нью-Йорка» (Університет Чикаго (США), 1951 р.) та Етти Е. Карп (Carp, 1954) «Рольові уподобання в кримінальному коміксі» (Університет Нью-Йорка (США), 1954 р.). Проте початок концептуального осмислення явища коміксу пов'язують із творчістю Р. Барта (1994) ("Риторика Образа", 1964 р.) і У. Еко (Еко, 1964), які розглядали комікс як особливу семіотичну систему.

Сьогодні в аспекті досліджень коміксів уже стали класичними праці Дж. Перрі та А. Олдріджа (George Perry, Alan Aldridge) «The Penguin Book of Comics: A Slight History» (1967 р.), А. Бепрепа (Arthur Asa Berger) «The comic-stripped American: What Dick Tracy, Blondie, Daddy Warbucks and Charlie Brown tell us about ourselves» (1973 р.), М. Хорна (Maurice Horn) «The World Encyclopedia of Comics» (1976 р.), С. Макклауда (Scott McCloud) «Understanding Comics: The Invisible Art» (1993 р.), В. Ейснера (Will Eisner) «Graphic Storytelling and Visual Narrative» (1996 р.), в яких автори докладно пояснюють семіотичну природу коміксів, висвітлюють їх характерні особливості, розкривають специфіку формування традицій коміксів у різних країнах, аналізують соціальні аспекти коміксових видань, досліджують комікси з позицій історичного контексту певних етапів розвитку масової культури.

З другої половини ХХ ст. поступово оформлюється присвячений проблематиці коміксів окремих науковий та освітній напрям – Comics Studies.

Вагомий науковий доробок зарубіжних авторів присвячений вивченню окремих періодів у розвитку коміксів (Д. Хайду (David Hajdu) «The Ten Cent Plague: The Great Comic-Book Scare and How It Changed America» (2008 р.), певних видів коміксів (Л. Маслон і М. Кантор (Laurence Maslon, Michael Kantor) «Superheroes! Capes, Cows, and The Creation of Comic Book Culture» (New York: Crown Archetype, 2013); М. Нолан (Michelle Nolan) «Love on the Racks: A History of American Romance Comics» (2008 р.) і навіть окремих героїв (Л. Тай (Larry Tye) «Superman: The High-Flying History of America's Most Enduring Hero» (2013 р.); Е. Нельсон Брідвел (E. Nelson Bridwell) «Superman: From the '30s to the '70s» (1971 р.); М. Мадрид «The Supergirls: Fashion, Feminism, Fantasy, and the History of Comic Book Heroines» (2009 р.)).

За минулі шістьдесят років було захищено 182 дисертації докторського (доктор філософії) і магістерського рівнів, серед яких праці Джефа Адамса «Графічні романи та соціальний реалізм – три кейси: «Босоногий Ген» Кейджи Накадзави, «Маус» Арта Шпігельмана та «Палестина» Джо Сакко» (Університет Ліверпуля (Великобританія), 2003 р.) (Adams, 2003), Кетлін Енн Данлі «Простір між: Руїни, Наратив, Історія» (Університет Колорадо (США), 2007 р.) (Dunley, 2007), Барбара Постема «Пам'ятати про розрив: відсутність і означувальна функція в коміксах» (Університет Мічигану (США), 2010 р.) (Postema, 2010), Джулії Валері Раунд «Від комікса до графічного роману: листи, читання, семіотика» (Університет Брістоля (Великобританія), 2006 р.) (Round, 2006), Майкла Патріка Діна «Дев'яте мистецтво: подорож культурним простором американського коміксу» (Університет Вісконсі-

на-Мілуокі (США), 2000 р.) (Dean, 2000), Джона Себастьяна Ді Фаціо «Аналіз вмісту для визначення присутності вибраних американських цінностей, знайдених у коміксах протягом двох часових періодів, 1946–1950, 1966–1970» (Університет Айови (США), 1973 р.) (Di Fazio, 1973), Майкла Престона Гаррісона «Комікс як текст та комікс як культура: дивна Іспанія крізь об'єкти маргіналізованого середовища» (Університет Каліфорнії (США), 2009 р.) (Harrison, 2009), Чарльза Вільяма Хетфілда (Hatfield, 2000) «Графічні втручання: форма та аргументи в сучасному коміксі» (Університет Коннектикуту (США), 2000 р.), Майкла Джеймса Хілла (Hill, 2003) «Дослідження сучасних австралійських коміксів, 1992–2000 рр.» (Університет Маккуорі (Австралія), 2003 р.) та багатьох інших.

Дослідження **Д. Адамса** (Adams, 2003) спрямоване на пошук відповіді на питання, чому автори коміксів удаються до формату графічного роману, намагаючись розкрити проблеми соціальних криз. Використовуючи методи соціальної історії мистецтва, науковець аналізував об'єкти дослідження як матеріальні продукти, нерозривно пов'язані з політичними контекстами держави та суспільства. Історія та теми антисемітизму включно з Голокостом, арабо-ізраїльський конфлікт і проблема Палестини, ядерне бомбардування США Японії обговорюються як важливі фактори, що вплинули на створення творів, обраних для аналізу.

З позицій історичної науки вивчає комікс **К. Е. Данлі** (Dunley, 2007). На її думку, постмодерністський період змінив підходи до осмислення минулого суспільства. Аналізуючи різноманітні фотоальбоми, графічні романи та інші креолізовані тексти, дослідниця звертає увагу на те, що читання таких текстів через залучення читача стає подібним до акту створення історії, під час якого перетинаються особиста і спільна моделі пам'яті і стираються межі між реальними історичними фактами і нашими уявленнями про них. Таким чином, текст створює багатогранне відчуття присутності в самій історії, подібне до кінофільму. Саме цей феномен автор називає «майбутнім людства», коли, тримаючи в руках аркуші паперу, ми візуально і розумово можемо перенестись у минуле.

Б. Постема (Postema, 2010) акцентує увагу на наявних у коміксах розривах або прогалинах, властивих різним видам наративів, і наголошує на значенні таких прогалин або «відсутностей» у намальованому зображенні, макеті сторінки, послідовності та комбінації зображення-тексту, а також у розповіді загалом. У дисертації підкреслюється властива коміксам тенденція до спрощення зображень і мінімізації замість детальних описів і робиться висновок про розрив як невід'ємну частину абстракції, що є типовим для образів коміксів. Розриви, присутні між окремими панелями коміксів, можуть відображати як часові прогалини, так і перерви у послідовності дій, що вимагає від читача певних інтерпретацій. Разом із тим, додавання тексту здатне полегшувати такі інтерпретації, заповнюючи окремі прогалини і утримуючи з'єднання зображень у послідовності.

У дисертації **Дж. В. Раунд** (Round, 2006) на прикладі DC Vertigo (заснованої у 1993 р.) розглядається, як зміни в авторстві, практиці читання та критиці сучасних американських коміксів можуть допомогти сформуванню уявлення про більш загальні питання, пов'язані з включенням у літературу популярної культури. На переконання науковиці, у продукції DC Vertigo виразно проявляються ключові тенденції, притаманні коміксу на різних етапах його розвитку. Дж. В. Раунд узагальнює стан американської індустрії коміксів та робить висновок про сходження

коміксів від маргіналізованих «смішних книг» до культової літератури і навіть предмета наукового дослідження. Окрема увага приділяється підходам, завдяки яким комікси здатні не лише розважати, а й повноцінно представляти глибокі соціальні питання.

М. П. Дін (Dean, 2000) називає комікси «дев'ятим мистецтвом» і міркує про сформований ними культурний простір, **Д. С. Ді Фаціо** (Di Fazio, 1973) обґрунтовує відображення в коміксах суспільних цінностей, **М. П. Гаррісон** (Harrison, 2009) досліджує комікси з погляду специфіки відображення гендерної ідентичності, **М. Д. Хілл** (Hill, 2003) зосередився на виявленні специфіки сучасних австралійських коміксів.

Окремим полем дослідження коміксів є проблематика японського коміксу – манги. На відміну від традиційних коміксів, серйозне вивчення манги на світовому рівні починається лише в 90-х роках ХХ ст. Частково це можна пояснити мовним бар'єром, який утворюється під час ознайомлення з мангою. Першою присвяченою манзі англomовною працею стала видана 1983 р. книга «Манга! Манга! Світ японського коміксу» **Фредеріка Л. Шодта** (Schodt, 1983), в якій висвітлюються передумови зародження манги, її стилі, тематика, відображення мангою традиційних японських цінностей, індустрія виробництва манги тощо. Книга була покликана презентувати проблематику манги в англomовному інформаційному просторі.

Сьогодні однією з найбільш відомих і авторитетних дослідниць манги є **Жа-клін Берндт** (Jaqueline Berndt) (2018, 2020a, 2020b), професорка японської мови і культури Стокгольмського університету, членкиня Європейської асоціації японських досліджень, Північної мережі досліджень коміксів, засновниця Японського товариства з вивчення мультфільмів та коміксів. На переконання вченої, подібно до традиційних коміксів, манга є предметом міждисциплінарних досліджень, а її вивчення має відбуватися із залученням методологічного інструментарію багатьох наук, включаючи соціологію, психологію, економіку, історію, мистецтвознавство, правознавство, соціологію та літературознавство. Вивчення окремих творів теж важливо, але тільки цього недостатньо. Потрібно ґрунтовно вивчати місця перетину медіа, жанру та читацької аудиторії і розробити теоретичний підхід, який би враховував ті специфічні характеристики, що роблять мангу унікальною, застосовуючи водночас методи традиційних академічних галузей (Berndt, 2012).

В Японії вивчення манги підтримується понад десятком приватних університетів, які пропонують курси для підготовки практиків, доповнені кількома теоретичними лекціями. Проте Університет Кіото Сейка – єдиний, в якому працює цілий бакалаврський відділ (створений у 2006 році), а також окрема Вища школа манги з більшим акцентом на теорію (магістерська програма з 2010 року, докторська програма з 2012 року). Осередками вивчення манги в Японії є також спеціалізовані установи, такі як Кіотський міжнародний музей манги (з 2006 р.) та Меморіальна бібліотека манги та субкультур Йонедзава Йосіхіро (з 2009 р.). Національне агентство з питань культури Японії активізує зусилля щодо об'єднання існуючих установ у формі інформаційного центру та консорціуму. Як частина цього, у 2013 році було розпочато проєкт «картографування» досліджень манги / коміксів всередині та за межами Японії, результати якого оприлюднюються у звітах. Згідно з отриманими даними, виходячи з кількості наявних публікацій і

цитованості, станом на 2015 р. можна було говорити про близько 50 впливових дослідників манги (Berndt, n.d.).

У 2021 р. пошук за ключовим словом «manga» в розділі «Дисертації та дипломні роботи» бази даних ProQuest (<https://www.proquest.com>) дав 257 результатів, серед яких дисертаційні роботи **Макса В. Діонісіо** (Dionisio, 2007) «Спираючись на історію: Тагава Суйхо та рання японська культура манги» (Університет Пенсільванії (США), 2007 р.), **Френка Роберта Фуллера** (Fuller, 2012) «Атомна бомба: Роздуми про мангу та аніме» (Університет Кларка Атланти (США), 2012 р.), **Барбари Грін** (Greene, 2017) «Відлуння Темної долини – реконструкція та переосмислення ери за допомогою фантастичної манги» (Університет Арізони (США), 2017 р.), **Алісії Кемпбелл** (Campbell, 2012) «Трансформація історії: сенгоку-даймьо в популярних японських медіа» (Університет Каліфорнії (США), 2012 р.) та ін.

Варто також відзначити монографічне дослідження **Шарона Кінселли** (Kinsella, 2000) «Доросла манга: культура і влада в сучасному японському суспільстві», у якому висвітлюються динаміка і специфіка розвитку японської індустрії манги, починаючи з 1960-х років, аналізується структура манги, пов'язана з нею субкультура та розкриваються контрверсійні стосунки між художниками і редакторами, які створюють мангу. Дослідник доходить висновку про трансформацію японських коміксів, які з низькоякісної продукції, орієнтованої на маргінальне середовище нижчих прошарків суспільства, перетворилися на нову визнану форму спілкування, яка охопила великий бізнес і національні інституції. У монографії простежується сходження манги через різні прошарки повоєнного японського суспільства і обґрунтовується відображення нею трансформації політики та соціальної організації Японії протягом останніх років ХХ століття.

Серед колективних праць узагальнюючого характеру з вивчення манги варто відзначити збірники «Манга і репрезентація історії Японії» (*Manga and the Representation*, 2012) за редакцією Р. Розенбаума і «Візія Манги. Культурні та комунікативні перспективи» (*Manga Vision*, 2016). Перша книга, як слідує з назви, зосереджується на різних аспектах відображення в манзі історичного контексту. Автори, аналізуючи мангу з позицій різних наук, погоджуються з тим, що вона розширює традиційні підходи до вивчення, розуміння і викладання історії і є одним із потужних способів вираження сучасної історичної правдивості. Друга книга складається із двох частин (культурні перспективи і комунікативні перспективи) і містить 14 розділів, у яких представлено актуальні наукові погляди стосовно впливів манги на світову сучасну поп-культуру, зокрема, в аспекті формування фан-спільнот і косплеїв – костюмованого перевтілення в героїв манги, видавничих форматів манги, її мовних і лінгвістичних особливостей та можливості їх адаптації до інших мов тощо. Ця колективна робота дає змогу сформуванню панорамне бачення сучасного стану досліджень манги як специфічного виду коміксу, хоча і не піднімає питання історії манги чи популярності цього виду коміксу за межами Японії.

Помітний внесок у розвиток наукових уявлень про комікс був зроблений російськими науковцями, зокрема **О. Соніним** (Сонин, 1999), **Д. Прохановим** (2013), **К. Поляковою** (2004), **Ю. Єйкаліс** (Єйкалис, 2017), **Є. Козловим** (1999), які з позицій філології аналізували семіотичні аспекти коміксів; **Р. Алієвим** (Алиев, 2015), предметом наукової уваги якого стали архетипи героїв коміксів як відображення особливостей масової культури в історичному

вимірі, **О. Резніковою** (Резникова, 2017) та **Є. Авдєєвою** (Авдеева, 2009), якими було обгрунтовано освітній потенціал коміксу в контексті педагогіки.

Примітно при цьому, що у 2014 р. **Ніком Сусанісом** (Sousanis, 2015) була захищена присвячена коміксам дисертація «Розгубленість: візуально-словесне дослідження щодо навчання у багатьох вимірах», підготовлена у вигляді коміксу і опублікована наступного року у видавництві Harvard University Press (див. рис. 1).

Рис. 1. Нік Сусаніс. Розгубленість. 2015.

Джерела: <https://www.hup.harvard.edu/catalog.php?isbn=9780674744431>;
<https://cutt.ly/xnj85k3>.

Міждисциплінарний характер досліджень коміксу обумовив появу цілого ряду дослідницьких центрів та ініціатив, які спеціалізуються на вивченні та популяризації цього виду інформаційного продукту.

Так, із метою підтримки молодих науковців, які перебувають у процесі підготовки наукових проектів із питань коміксів, у 1995 р. було започатковано Міжнародний форум мистецтва коміксів (The International Comic Arts Forum (ICAF); www.internationalcomicartsforum.org) – щорічну академічну конференцію, присвячену популяризації наукового вивчення мистецтва коміксів, включаючи самотійні комікси, збірки коміксів, графічні романи, карикатури та комікси в електронних ЗМІ. ICAF прагне до активної співпраці з науковцями різних галузей знань, критиками, викладачами, журналістами, кураторами колекцій, художниками з усього світу з метою створення сприятливого колегіального середовища для обговорення актуальних питань розвитку коміксів.

Потужні центри дослідження коміксів створені у Великобританії. Зокрема, «Британський консорціум дослідників коміксів» (The British Consortium of Comics Scholars (BCCS); britishcomicsscholars.wordpress.com) об'єднує аспірантів і докторантів із Брайтона, Сассекса, Ковентрі та ін., які збираються чотири рази на рік із метою обговорення присвячених коміксам академічних новинок.

Хаб досліджень коміксу Лондонського університету мистецтв (The Comics Research Hub (CoRH), the University of the Arts London; comicsresearch.arts.ac.uk) об'єднує провідних науковців шести коледжів, з яких складається університет, серед яких проф. Роджер Сабін (Roger Sabin) (Adult Comics: An Introduction), Річард Рейнольдс (Richard Reynolds) (Superheroes: A Modern Mythology), д-р Ян Хаг (Ian Hague) (Comics and the Senses), д-р Ніна Міквіц (Nina Mickwitz) (Documentary Comics) і д-р Ян Хортон (Ian Horton) (Applied Comics Network), презентує університетські ресурси та забезпечує науковий контекст для подальших досліджень коміксів.

Веб-платформою для підтримки відкритого і демократичного діалогу як молодих, так і досвідчених науковців, які вивчають різні аспекти коміксів, включно із проведенням семінарів і лекцій, стала веб-мережа «Оксфордська мережа коміксів» (Oxford Comics Network; <https://www.torch.ox.ac.uk/comics#>).

У жовтні 2010 р. з метою сприяння вивченню коміксів усіх періодів та усіма мовами, а також взаємозв'язків коміксу з іншими дисциплінами та культурним контекстом було сформовано «Канадське товариство з вивчення коміксів» (Canadian society for the study of comics (CSSC); comics-scholars.com) (офіційними мовами спільноти є французька та англійська). Сьогодні CSSC відіграє роль національної двомовної наукової асоціації, яка сприяє академічному вивченню коміксів і є платформою для різноаспектного обговорення коміксу як виду мистецтва та культурного явища канадськими та зарубіжними науковцями.

У США першим науковим товариством, яке зосереджується на стипендіальній підтримці досліджень коміксів, графічних романів та інших видів графічних наративів, стало створене 2014 р. «Товариство дослідників коміксів» (The Comic Studies Society (CSS); gradcaucus.comicssociety.org).

Дослідження коміксів як феномену популярної культури підтримуються також створеною на початку 80-х років ХХ ст. Асоціацією популярної культури / Асоціацією американської культури (Popular Culture Association/American Culture Association (PCA/ACA); <http://www.pcaaca.org>). Зокрема, Асоціація присвячує коміксам спеціальні програми на своїх щорічних зборах і організовує регіональні заходи.

В ряді університетів, як-от Університет Флориди, Університет Торонто, Університет Каліфорнії Санта-Крус та ін., було започатковано спеціальні освітні курси і програми з різноаспектного вивчення коміксів, окремими закладами вищої освіти пропонуються відповідні бакалаврські, магістерські і докторські програми.

Так, в університеті Портленда було розроблено міждисциплінарну програму вивчення коміксів із метою підготовки фахівців для цієї галузі (художників, письменників, науковців) (Comics Studies, 2021). Серед курсів програми – історія коміксів, супергерої Японії проти Заходу, написання коміксів, вступ до видавничої справи, програмне забезпечення дизайну книг та ін.

Університет Західної Свободи (Західна Вірджинія, США) пропонує бакалаврат із коміксової літератури.

Унікальні програми магістерського і докторського рівнів започатковано в Університеті Данді (Шотландія) (Comics, n.d.). У рамках програми, яка поєднує академічний аналіз і творчу практику, студенти навчаються історії та теорії коміксів і графічних романів через різні жанри та культурні практики.

Використовуючи низку критичних, літературних, історичних і творчих методів, курс дає змогу сформуванню уявлення про комікси як явище та індустрію,

а також про їх співвідношення з різними жанрами, культурами та ЗМІ. Студенти вивчають історію коміксів та їхнє світове значення як виду мистецтва, засобу спілкування і популярної розваги. Під час курсу приділяється увага таким жанрам коміксу, як автобіографія та документалістика, супергерої, наукова фантастика, жахи, гумор та комікси для публічної інформації, а також розглядається взаємозв'язок коміксів, літератури та кіно.

Університет Тісайд (Великобританія) пропонує ступінь бакалавра в галузі коміксів та графічних романів (Comics and Graphic Novels BA, 2021) з 2014 року, а також магістра з коміксів (Comics and Graphic Novels MA, 2021) – із 2018 року. До викладання були запрошені такі відомі теоретики і практики в галузі коміксів, як Джуліан Лоуренс (Julian Lawrence) – визнаний карикатурист, автор і дослідник коміксів, який займається їх семіотичним аналізом та вивчає особливості відображення коміксами ідентичності їх авторів; Тара Макінерні (Tara McInerney) – ілюстраторка і фахівчиня з коміксів, остання графічна робота якої Not A Soruscat ("Не копія") – заснована на дослідженнях документальна манга – була профінансована Міністерством у справах культури Японії і представлена у Гіндзі, Токіо; Нік Холмс (Nick Holmes), який є автором ряду коміксів і має двадцятирічний досвід роботи у сфері ілюстрації та графічного дизайну, зокрема співпрацюючи з Microsoft, Google, BBC та ін.

Університет Ланкастера (Великобританія) почав пропонувати освітню програму для здобуття ступеня доктора філософії з коміксів у 2015 році. 2016 р. новеліст і історик культури, широко відомий своїми дослідженнями коміксів Ерже про Тентена, Бенуа Пітерс (Benoît Peeters) (учень Роланда Барта) був призначений першим професором графічної фантастики і мистецтва коміксів у Ланкастерському університеті. Згодом він став одним із ключових учасників створеної в університеті мережі досліджень, роз'яснювальної роботи та педагогіки у сфері коміксів і графічних романів ReOPeN Graphic Futures (Research, Outreach and Pedagogy Network) ("About", 2017), осередком якої є Інститут соціального майбутнього (Institute for Social Futures) Університету Ланкастера. Мережа є науковим співтовариством, яке об'єднує дослідників та викладачів з Інституту соціального майбутнього, інших факультетів і центрів в Університеті Ланкастера та за його межами, з метою проведення спільних міждисциплінарних досліджень та розвитку взаємозв'язку між «соціальним» та «графічним» (графічні наративи, методи, романи, ілюстрації, замальовки та комікси).

Вчені з різних галузей науки (література, здоров'я, філологія, історія тощо) через взаємодію у спільних освітніх проектах і реалізацію наукових досліджень у підсумку надають різновекторні імпульси розвитку коміксу, його жанрів, і закладають підвалини для становлення, зокрема, «графічної медицини», «графічних соціальних наук», «графічної журналістики», «графічних мемуарів» та «прикладних коміксів».

ReOPeN Graphic Futures має на меті сформувати комунікаційне середовище, яке б забезпечило функціонування простору взаємодії науковців, авторів / художників, які спеціалізуються на питаннях коміксів, та мистецьких і благодійних організацій, промислових і державних структур для співпраці над існуючими та майбутніми дослідженнями. Одним із завершених проектів мережі стала поява у 2018 р. графічної роботи Джо Десі (Joe Decie) «Громади під контролем»

("Communitas in Control") (2018), присвячена проблемі нерівності в доступі до здоров'я у громадах Великобританії.

Магістерська і докторська програми з вивчення манги пропонуються Університетом Кіото Сейка, в якому вивчення манги було започатковано ще у 1973 р., коли було набрано перші курси таких студентів. У 2000 р. в університеті було засновано кафедру мультфільму та мистецтва коміксів, а в 2006 р. – факультет манги, який сьогодні об'єднує дві кафедри: кафедру манги і відділ анімації. Таким чином, Університет Кіото Сейка став першим і єдиним університетом Японії, де було створено такий масштабний структурний підрозділ із навчання і вивчення манги ("Faculty of Manga", n.d.). Сьогодні на факультеті пропонуються такі курси:

- мультфільм;
- сюжетна манга;
- манга нового покоління;
- дизайн персонажів;
- курс анімації.

Інтенсифікація вивчення коміксів мала своїм логічним наслідком зростання обсягу наукових знань у цій царині, що, своєю чергою, спричинило потребу в організації їх авторитетної презентації в наукових журналах і під час відповідних форумів. Зважаючи на синкретичність коміксу і міждисциплінарний підхід у його дослідженнях, отримані результати не завжди відповідали профілю вже наявних наукових видань, які, переважно, були орієнтовані на публікацію рукописів у межах певної наукової спеціальності. Відповідно актуалізувалась потреба у заснуванні спеціальних профільних наукових журналів.

Із 2000 року з'явився цілий ряд нових наукових журналів, присвячених дослідженню коміксів, з яких три найавторитетніших із рецензуванням англійською мовою та індексацією у провідних наукометричних базах даних – це:

- Journal of Graphic Novels and Comics («Журнал графічних романів і коміксів»); видання висвітлює різні аспекти графічного роману та коміксів, зосереджуючи увагу, переважно, але не виключно, на двадцятому та двадцять першому століттях. Акцент робиться на виробництві та споживанні коміксів у їх культурному, інституційному та творчому контексті. Журнал має на меті відобразити не лише стандартні форми і традиційні жанри, такі як супергероїка, але й нові жанри, які тільки переживають своє становлення і є об'єктом підвищеного наукового інтересу, зокрема, графічну медицину, графічну психологію та графічну автобіографію. Журнал зацікавлений у розміщенні матеріалів не лише про англомовні комікси, але і присвячені світовій культурі коміксу загалом, і коміксам іншими мовами та інших країн зокрема;

- Studies in Comics («Вивчення коміксів»); видання спрямоване на представлення матеріалів, у яких висвітлюються сутнісні ознаки і формальні властивості коміксу, його природа як виразного виду мистецтва. Дослідження коміксів є міждисциплінарними за своїм характером, тому журнал заохочує до співпраці науковців із різних галузей знань. Видання сприятиме публікації рукописів із детальним аналізом коміксів із використанням різноманітних методологій. Водночас пріоритетним залишається розвиток теорії коміксу;

- European Comic Art («Європейське мистецтво коміксів»); англомовне видання, що фокусується на вивченні особливостей європейськомовних графічних

романів, коміксів та карикатур. Пріоритетними для журналу напрямами досліджень є:

- сучасна «манганізація» європейських коміксів через зростання популярності азіатської продукції;
- взаємовплив європейських та американських коміксів;
- феміністичне мистецтво коміксу та жінки-карикатуристки;
- «німі» комікси;
- жанри та галузі коміксів;
- комікси та цифрові медіа;
- карикатурист як репортер;
- комікси в їх історичному контексті;
- комікси як засіб для автобіографії та автофікшна;
- постколоніальні комікси;
- комікси та національна / транснаціональна ідентичність;
- час і простір у коміксі;
- комікси та архітектура;
- комікси та авангард;
- досягнення та дискусії в теорії коміксів (*European Comic Art*, 2021).

Серед інших видань, які спеціалізуються на публікації результатів досліджень із питань коміксів, варто згадати:

– ImageText (<http://imagetext.english.ufl.edu>) – рецензований журнал із відкритим доступом, присвячений міждисциплінарному вивченню коміксів та суміжних засобів масової інформації. Засновником журналу є англійська кафедра Університету Флориди за підтримки Коледжу вільних мистецтв і наук;

– Image and Narrative (<http://www.imageandnarrative.be>) – бельгійський рецензований журнал відкритого доступу, присвячений вивченню візуального наративу в усіх його формах (включно з коміксами). Один із членів редакційної колегії – Ян Бетенс (Jan Baetens), бельгійський вчений, який широко публікував комікси французькою мовою і є автором таких праць, як «Літературні адаптації в коміксах та графічних романах» (2020 р.), «Кембриджська історія графічного роману» (2018 р.), «Графічний роман: Вступ» (2014 р.), «Абстракції в коміксах» (2011 р.), «Графічний роман (Серія D символів)» (2008 р.);

– SANE: Sequential Art Narrative in Education (<https://digitalcommons.unl.edu>) – видання, що публікує рецензовані статті дослідників та практиків із різних дисциплін, які прагнуть суттєво поповнити загальносвітлові знання, пов'язані з усіма аспектами графіки (комікси, графічні романи та пов'язані з ними форми) та освіти. Також публікуються огляди послідовних художніх наративів та пов'язані з ними результати досліджень;

– Inks: The Journal of the Comics Studies Society (<https://muse.jhu.edu/journal/701>) (видання Університету Огайо) – журнал Товариства досліджень коміксів, містить наукові дослідження послідовного мистецтва, графічного наративу та мультфільмів. Журнал прагне об'єднати наукові нариси, архівні матеріали, а також наукові здобутки провідних фахівців у галузі коміксів. Inks заохочує до публікації рукописів з питань історії коміксів, коміксу у США та загалом у світі;

– The Comics Grid: Journal of Comics Scholarship (<https://www.comicsgrid.com>) – академічний журнал із відкритим доступом, який публікує оригінальні матері-

али в галузі досліджень коміксів із позицій мультидисциплінарного та медійного підходів. Журнал також приймає матеріали, що досліджують можливості використання коміксів у наукових цілях;

– International Journal of Comic Art (<http://www.ijoca.net>) – заснований 1999 р. одним із провідних фахівців у галузі мистецтва коміксів та бібліографії, професором Університету Темпл Джоном Лентом (John Lent) міжнародний та багатопрофільний журнал, який призначений для публікації результатів різноаспектних досліджень із проблематики мистецтва коміксів, яка охоплює анімацію, комікси, газетні та журнальні смуги (стріпи), карикатури, мультфільми, гумористичне мистецтво і журнали про гумор чи мультфільми. Типовий випуск включає близько 500–700 сторінок і вміщує в середньому близько 30 статей та понад 200 ілюстрацій. Крім того, видання друкує редакційні статті, огляди книг та виставок, бібліографічні нариси, рубрики ресурсів, портфоліо мультфільмів та інтерв'ю.

В Україні сьогодні також формується міждисциплінарне поле дослідження коміксів.

На дисертаційному рівні українськими науковцями комікс вивчався, переважно, у вимірі педагогіки (Ольшанський, 2002) і філології (Космацька, 2012; Івасишин, 2019). Серед отриманих вітчизняними дослідниками наукових здобутків:

– обґрунтування освітнього потенціалу коміксу і його здатності виступати в ролі педагогічного інструменту під час навчання, виявлення специфіки коміксу як особливого пізнавально-розважального жанру і засобу навчання, визначення дидактичних умов використання коміксу під час навчання, розробка моделі навчальної діяльності для формування в учнів умінь із використанням коміксів (Д. Ольшанський);

– висвітлення особливостей композиційної організації тексту (на прикладі французьких коміксів), структури і семантики вербального компоненту коміксу, визначення специфіки фоносемантики власних імен персонажів коміксу (на прикладі французького коміксу «Астерікс»), уточнення історії виникнення і становлення коміксу як синкретичного тексту (Н. Космацька);

– з'ясовано знакову сутність коміксу (на прикладі англомовних коміксів), проаналізовано семантичні характеристики їх вербальних та графічних компонентів, досліджено особливості мультимодальних засобів в англомовному коміксі, уточнено генезу та типологію коміксу (М. Івасишин).

Разом із тим присвячені коміксам наукові розвідки наявні, також, у рамках журналістики (Хлестова, 2017, 2019), пресознавства і видавничої справи (Огар, & Копильчак, 2018), політології (Почепцов, 2019), літературознавства (Підпригора, 2016, 2017), журналістики і соціальних комунікацій (Онкович Г. В. & Онкович А. Д., 2016а, 2016б; Гудошник, 2019, 2020; Насалевич та ін., 2020, Чорнодон, 2019).

Науковці розглядають комікс як мальовані історії, розповіді в картинках, серію послідовних зображень, в якій йдеться про якусь історію, медіатекст, який споживач має ідентифікувати, інтерпретувати (Г. Онкович, А. Онкович), різновид медіаповідомлення (С. Хлестова), жанр сучасної літератури (Т. Насалевич, Т. Рябуха, І. Лопушанський), дев'ятий вид мистецтва, вияв експериментальної мультимодальної літератури та інтермедіальну проекцію (С. Підпригора), синтетичне мистецтво оповіді та мистецтво на паперовому носії (Н. Космацька), аналізують його вплив на розвиток інших мас-медіа, кінематограф, рекламу, розкривають

еволюцію коміксу як медіатексту і висвітлюють різні періоди його в розвитку, визначають специфіку різних жанрів коміксів, окремих видань і коміксів окремих країн, а також в цілому загальні тенденції формування коміксової культури.

Г. Почепцов (2019) аналізує комікс як інструмент для адаптації індивіда до швидкоплинних умов сьогодення, підкреслюючи ефективність засвоєння тих ключових повідомлень і моделей поведінки, які поширюються коміксами: «в гострих ситуаціях потрібні швидкі і правильні рішення. Комікси виступають в ролі самоучителя таких рішень у конкретних ситуаціях». Науковець наголошує на потужному освітньо-виховному потенціалі коміксів, їх здатності навчати багатоманітності світу, робити читача / глядача готовим до нових ситуацій, які на сьогодні ще не відбулися, проте стосовно яких залишається імовірність того, що вони відбудуться в майбутньому.

Дослідники звертають увагу і на український вимір коміксової культури. Зокрема ґрунтовний аналіз художньої специфіки української графічної прози, окремих коміксів (приклад графічного роману «Діра» С. Захарова) представлений С. Підпригорою (2016), яка висвітлила становлення окремих жанрів українського коміксу, обґрунтувала виконання ним освітньої та виховної функцій.

Е. Огар і Х. Копильчак (2018) охарактеризували специфіку коміксів і, зокрема, графічного роману як особливого виду коміксу, як об'єктів видавничої справи, проаналізували кількісні та якісні характеристики видавничого репертуару коміксів і графічних романів, що сформувався в Україні впродовж 1991–2018 рр., визначили впливові чинники, що зумовлюють висхідну динаміку розвитку видавничого ринку коміксової продукції та його подальші перспективи в Україні, зокрема унікальні образи українських супергероїв, злободенну суспільну тематику (війна, загрози незалежності і свободи, корупція тощо), своєрідну графіку образів.

С. Хлестова (2019) зосередилася на новинному потенціалі серії коміксів «Кіборги» і збірника графічних новел «Перехрестя: Дев'ять історій про війну і насильство», в яких у художній формі в репортерській манері відображені події збройної агресії Російської Федерації на Сході України. За висновком дослідниці, зважаючи на те, що в основу обох збірок було покладено спогади учасників подій, вони є достатньо достовірними у сприйнятті військового конфлікту.

Зі свого боку, О. Гудошник (2019) обґрунтувала розгортання героїчного та документального наративів в українських коміксах, проаналізувала особливості документалізму у коміксах «Воля» і графічному романі С. Захарова «Діра», дослідила документальний сторітелінг у форматі комікс-журналістики на основі збірки «Тіні забутих предків. Графічні історії». Фокусуючи наукову увагу на документальному коміксі, науковиця висловлює думку про те, що цей вид коміксу є дієвим засобом осмислення та переживання історичної травми, що «виводить comic studies у простір глобальних комеморативних та історичних перспективних узагальнень». «Відтермінованість, як ознака часової перевірки цінності документа, у коміксі відповідного жанру поєдналася з емоційною зануреністю та емпатичністю. Дистанціювання робить цілевизначення жанру неабияким мотивованим – повернути пам'ять, втягнути читача не тільки у вир емоцій, а у складний співучасний катарсис, можливість викласти загальну мозаїку історії дискретними фрагментами (панелями, у термінах коміксу) людських трагедій і вчинків», – наголошує О. Гудошник (2019, с. 38).

Дослідження книги і періодики є традиційними для книгознавства і бібліотекознавства. Ґрунтовний аналіз вітчизняного наукового доробку, присвяченого книзі і періодиці на рівні дисертаційних узагальнень періоду незалежності України станом на 2016 р., представлений О. Пастушенко (2016), яка систематизувала наявні напрацювання за напрямками:

- питання теорії книжкової культури, книжкового пам'яткознавства, кодикології і кодикографії, бібліопегістики, книжкового документознавства (О. М. Гальченко, Л. А. Дубровіна, Г. І. Ковальчук, Г. М. Швецова);

- історія книги (рукописна книга, стародруки, рідкісні видання, книжкові пам'ятки) як феномену соціальної комунікації та особливості книги як джерела з історії та культури українського народу та народів світу (Л. А. Дубровіна, Г. М. Ковальчук, С. М. Міщук);

- вивчення конкретно-історичних видів рукописної книги, теоретичні засади кодикології як дисципліни, що вивчає рукописну книгу – слов'янську кириличну, грецьку, єврейську тощо, її об'єкт, предмет, методи, поняття рукописної спадщини, та створення системного наукового опису (кодикографія), розробка питань типології, мистецтва книги, видового складу рукописної спадщини XI–XIX ст., вивчення оправи книги (Л. А. Дубровіна, В. Я. Фріс, М. Б. Боянівська, О. М. Гальченко, Л. А. Гнатенко, І. А. Сергеева, Є. К. Чернухін, О. А. Іванова, В. В. Стасенко, С. В. Зінченко, М. К. Іваннікова, Е. С. Клименко, М. М. Кольбух, Т. А. Добрянська);

- історіографічний напрям вивчення книги (С. М. Міщук, Г. І. Ковальчук, Н. М. Шалашна);

- історія та теоретичні засади (в тому числі питання змісту) книговидавничої справи, книговидання та книгорозповсюдження (Т. І. Ківшар, Н. М. Ольховик, І. Б. Торбаков, О. С. Заремба, Л. М. Зеленська, Т. Н. Кароева, Л. В. Головата, С. С. Петров);

- книжкова спадщина України в окремих типах і видах: стародруки та рідкісні видання (Н. П. Бондар, Ю. І. Горбань, М. В. Макарова, В. Ю. Соколов); іноземна книга в Україні (І. Б. Качур, І. В. Олексів, Р. С. Кириченко); сільськогосподарська (Л. А. Пинда); нотні видання (О. А. Вакульчук); українські букварі (О. З. Клименко);

- історія книжкових колекцій та зібрань (Є. В. Рукавіцина, С. О. Булатова, О. М. Колосовська, Є. А. Біленький, І. О. Римарович, Л. В. Івченко, Т. Є. Мяскова, С. М. Міщук, Г. А. Міщук, Н. Р. Миронець, М. М. Калмикова, М. О. Кривенко, О. С. Рабчун);

- науково-методичні питання реконструкції історичних колекцій і бібліотечних зібрань, збереженості та історичної долі зібрань (Л. В. Муха, Л. В. Лисенко);

- навчальна книга, її специфічні особливості та книгознавча підготовка фахівців (І. Д. Нілова, О. Л. Біличенко, С. В. Сищенко, О. О. Карпенко, О. З. Клименко);

- історія дитячої книги в Україні в національно-культурному просторі (Н. П. Марченко, Г. В. Корнеєва);

- історія регіональної книжки XIX–XX ст. (Н. Л. Малиновська, Т. Н. Кароева);

- питання збереженості та зберігання книжкових пам'яток (Ю. І. Горбань);

- персональний внесок видатних учених та просвітників у книговидавничу діяльність (В. П. Ляхоцький, В. М. Ковальчук, Б. З. Якимович, Т. О. Литвин) (с. 231–232).

У соціокомунікаційному вимірі на дисертаційному і монографічному рівнях феномен книги досліджувався В. Марковою (2019, 2010), О. Біличенко (2001), Г. Швецовою (2001).

Як бачимо, за наявності потужної школи книгознавчих досліджень і презентативного доробку, присвяченого різноаспектному вивченню книги, дисертації книгознавчого спрямування, в яких піднімалися б питання коміксів, на разі відсутні.

Будучи багатофункціональним і унікальним інформаційним продуктом, комікс досі не став предметом вивчення для книгознавців і бібліотекознавців. Дослідження коміксів з позицій інформаційної, бібліотечної та архівної справи не проводилися, що доводить актуальність розробки цього напрямку в сучасному бібліотекознавстві.

ВИСНОВКИ

Специфіка коміксу як інформаційного продукту, смислове наповнення якого виражається за допомогою вербально-іконічного інструментарію – зображення і вербалізованого тексту, – обумовлює його синкретичну природу і пояснює увагу до коміксу як з боку літературознавців (Р. Барт), мовознавців (Н. Космацька, А. С. Harris) і культурологів (Л. Maslon, М. Kantor). Крім того, комікс можна віднести як до періодичних видань, так і до книжкової продукції, що робить його предметом дослідження у вимірі журналістики (С. Хлестова, Д. Хайду) і видавничої справи (Е. Огар, Х. С. Копильчак). Еволюція коміксу і його здатність відображати пріоритетні на певний момент розвитку людського соціуму ідеї, уявлення і настанови привертають увагу до його вивчення як цінного джерела істориків, філософів (Р. Барт), психологів і політологів (Г. Почепцов, С. Г. Кара-Мурза, С. А. Scott).

Початок системного наукового вивчення коміксів припадає на середину ХХ ст. (1951 р. – праця Лео Богарта «Комікси та їхні дорослі читачі: дослідження чоловіків-робітників передмістя Нью-Йорка», 1954 р. – дисертація Етти Е. Карп «Рольові уподобання в кримінальному коміксі»), концептуальні засади для цього процесу були закладені Р. Бартом і У. Еко. Протягом другої половини ХХ ст. поступово оформлюється присвячений проблематиці коміксів окремий науковий та освітній напрям – Comics Studies.

За минулі шістьдесят років було захищено 182 дисертації докторського (доктор філософії) і магістерського рівнів із питань семіотичної природи коміксів, їх структурних і композиційних характерних особливостей, формування комікс-культури в різних країнах і виявлення національної специфіки коміксів, соціальних аспектів коміксових видань, відображення в коміксах історичного контексту тощо. Пошук у 2021 р. за ключовим словом «manga» в розділі «Дисертації та дипломні роботи» бази даних ProQuest (<https://www.proquest.com>) дав 257 результатів.

Провідними дослідницькими центрами з вивчення коміксів є Міжнародний форум мистецтва коміксів, Британський консорціум дослідників коміксів, Хаб досліджень коміксу Лондонського університету мистецтв, Канадське товариство з вивчення коміксів, Товариство дослідників коміксів (США).

Освітній напрям Comics Studies виразно представлений бакалаврськими, магістерськими і докторськими (доктор філософії) освітніми програмами в закладах вищої освіти різних країн: Університеті Флориди, Університеті Торонто, Університеті Каліфорнії Санта-Крус, Університеті Портленду, Університеті Західної

Свободи (Західна Вірджинія, США), Університеті Данді, Університеті Тісайд, Університеті Ланкастера (Великобританія), Університеті Кіото Сейка (Японія).

Інтенсифікація вивчення коміксів мала логічним наслідком зростання обсягу наукових знань у цій царині, що, своєю чергою, спричинило потребу в організації їх авторитетної презентації в наукових журналах і під час відповідних форумів. Зважаючи на синкретичність коміксу і міждисциплінарний підхід у його дослідженнях, отримані результати не завжди відповідали профілю вже наявних наукових видань, які, переважно, були орієнтованими на публікацію рукописів у межах певної наукової спеціальності, що дало поштовх для заснування спеціальних присвячених коміксам наукових журналів, таких як *Journal of Graphic Novels and Comics* («Журнал графічних романів і коміксів»), *Studies in Comics* («Вивчення коміксів»), *European Comic Art* («Європейське мистецтво коміксів»).

Формування міждисциплінарного поля дослідження коміксів відбувається сьогодні й в Україні. На дисертаційному рівні українськими науковцями комікс вивчався, переважно, у вимірі педагогіки (Д. Ольшанський) і філології (Н. Космацька, М. Івасишин). Разом із тим присвячені коміксам наукові розвідки наявні, також, у рамках журналістики (С. Хлестова), пресознавства і видавничої справи (Е. І. Огар, Х. С. Копильчак), політології (Г. Почепцов), літературознавства (С. Підпригора), журналістики і соціальних комунікацій (Г. Онкович, А. Онкович, О. Гудошник).

Дослідження книги і періодики є традиційними для книгознавства і бібліотекознавства. Водночас, будучи багатофункціональним і унікальним інформаційним продуктом та об'єктом бібліотечної діяльності, комікс досі не став предметом вивчення для книгознавців і бібліотекознавців. Відсутність досліджень коміксів із позицій інформаційної, бібліотечної та архівної справи актуалізує питання виокремлення в царині книгознавства і бібліотекознавства відповідного напрямку, а наявність широкого і багатоаспектного теоретичного підґрунтя і формування коміксової культури в Україні закладають підвалини для його успішної реалізації.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Авдеева Е. С. *Использование комиксов при обучении японскому языку студентов второго курса языкового вуза* : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ин-т содержания и методов обучения Рос. акад. образования Москва, 2009. 189 с.
- Алиев Р. Т. *Комиксный герой как отражение неомифологической парадигмы американской массовой культуры: 1929–2012 гг.* : автореф. дис. ... канд. ист. наук / Астрахан. гос. ун-т. Астрахань, 2015. 18 с.
- Барт Р. Риторика образа. *Избранные работы. Семиотика. Поэтика*. Москва, 1994. С. 297–318.
- Біличенко О. Л. Культурно-виховна роль книги в умовах формування інформаційного суспільства : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство» / Харків. держ.акад. культури. Харків, 2001. 18 с.
- Гудошник О. В. Documentary comics у сучасному науковому дискурсі та українському комікс-просторі. *Communications and communicative technologies*. 2019. Вип. 19. С. 32–40.
- Гудошник О. В. Трансмедіальні наративи коміксової журналістики: світовий та український досвід. *Communications and communicative technologies*. 2020. Вип. 20. С. 32–41.
- Ейкалис Ю. А. Вербальный и иконический компоненты современного немецкоязычного комикса : автореф. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / ФГАОУ ВО «Самар. нац. исслед. ун-т им. акад. С. П. Королева». Самара, 2017. 23 с.

- Івасишин М. Р. Мультиmodalність англomовного коміксу: лінгвальний і екстралінгвальний виміри : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2019. 20 с.
- Козлов Е. В. Коммуникативность комикса в текстуальном и семиотическом аспектах : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Волгоград. гос. пед. ун-т. Волгоград, 1999. 235 с.
- Космацька Н. В. Структурно-функціональні особливості мови французьких коміксів (на матеріалі серії «Astérix») : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2012. 20 с.
- Маркова В. Книга в соціально-комунікативному просторі: минуле, сучасне, майбутнє : монографія. Санкт-Петербург: Профессия, 2019. 343 с.
- Маркова В. Книга в соціально-комунікативному просторі: минуле, сучасне, майбутнє : монографія. Харків : ХДАК, 2010. 252 с.
- Насалевич Т. В., Рябуха Т. В., Лопушанський І. О. Становлення коміксу як жанру сучасної літератури. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2020. Т. 31(70), № 4, ч. 3. С. 144–149.
- Огар Е. І., Копильчак Х. С. Сучасний український «мальовпис»: видавничі реалії та перспективи. *Поліграфія і видавнича справа*. 2018. № 2. С. 64–75.
- Ольшанський Д. В. Дидактичні умови використання коміксів у навчанні іноземних мов молодших школярів : автореф. дис. канд. ... пед. наук: 13.00.09 / Ін-т педагогіки НАПН України. Київ, 2002. 20 с.
- Онкович Г. В., Онкович А. Д. Комікс як медіатекст. *Соціальні комунікації: теорія і практика*. 2016а. Т. 2. С. 110–114.
- Онкович Г. В., Онкович А. Д. Комікс як средство медіаобразования. *Медіаобразование*. 2016б. № 2. С. 52–60.
- Пастушенко О. Книга і періодика в дисертаційних дослідженнях назалежної України: соціокомунікаційний аспект : монографія / відп. ред. Л. А. Дубровіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 564 с.
- Підопригора С. Графічна проза як художній експеримент: український вимір. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки*. 2016. Вип. 1(2). С. 55–62.
- Підопригора С. Графічний роман як інтермедіальна проекція (на матеріалі роману «Діра» С. Захарова). *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство)*. 2017. № 2. С. 180–187.
- Полякова К. В. Становление семиотической системы американского комикса и японского манга : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. Санкт-Петербург, 2004. 203 с.
- Почепцов Г. Комиксы и телесериалы как инструкции по массовому поведению. *«MEDIASAPIENS»*. 2019. URL: <https://cutt.ly/ensTYZA> (дата обращения: 31.08.2021).
- Проханов Д. М. Медиакоммуникационные особенности японских комиксов манга : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.10 / МГУ им. М. В. Ломоносова. Москва, 2013. 19 с.
- Резникова А. И. Методика использования французских комиксов как средства совершенствования иноязычной коммуникативной компетенции старшеклассников : дис.... канд. пед. наук : 13.00.02 / Москов. гос. пед. ун-т. Москва, 2017. 232 с.
- Сонин А. Г. Комикс как знаковая система: психолингвистическое исследование (на материале франкоязычных комиксов) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Алтайский гос. ун-т. Барнаул, 1999. 236 с.
- Хлестова С. В. Комікс як засіб масової комунікації: типологічні особливості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціальні комунікації*. 2017. Вип. 11. С. 13–17.
- Хлестова С. В. Потенціал коміксу як медіаповідомлення: на прикладі текстів про військовий конфлікт на Донбасі («Кіборги» та «Перехрестя. Дев'ять історій про війну та

- насилство»). *Вісник Львівського національного університету. Серія «Журналістика»*. 2019. Вип. 46. С. 281–288.
- Чорнодон М. В. Особливості графіки коміксів у проектуванні рекламних календарів. *Київський університет імені Бориса Грінченка*. 2019. URL: <https://cutt.ly/gnbr8tO> (дата звернення: 31.08.2021).
- Швецова Г. М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. Рівне, 2001. 490 с.
- About. *ReOPeN Graphic Futures*. 2017. URL: <https://cutt.ly/rnx56Ei> (accessed: 31.08.2021).
- Adams J. N. P. (Jeff). *Graphic Novels and Social Realism – Three Case Studies: Keiji Nakazawa’s Barefoot Gen, Art Spiegelman’s Maus and Joe Sacco’s Palestine*. Liverpool : University of Liverpool, UK, 2003.
- Berndt J. Conjoined by Hand: Aesthetic Materiality in Kouno Fumiyo’s Manga in this corner of the world. *Mechademia*. 2020a. Vol. 12 № 2. С. 83–101. <https://doi.org/10.5749/mech.12.2.0083>.
- Berndt J. Manga Studies #1: Introduction. *Comics Forum*. n.d. URL: <https://cutt.ly/YnkWQ7t> (accessed: 31.08.2021).
- Berndt J. Manga Aging: Grannies and Gutters. *Spaces Between – Gender, Diversity and Identity in Comics*, ed. by Veronique Sina, Nina Eckhoff-Heindl, Wiesbaden : Springer VS, 2020b. P. 175–186.
- Berndt J. Manga Makes It to Academia. *nippon.com*. 2012. URL: <https://www.nippon.com/en/views/b00802/> (accessed: 31.08.2021).
- Berndt J. Manga Meets Science: Going beyond the Education-Entertainment Divide. *Science meets Comics: Proceedings of the Symposium on «Communicating and Designing the Future of Food in the Anthropocene»* / ed. by A. Hamann, J. Kirstein, R. Leinfelder, M. Schleunitz. Berlin : Ch. A. Bachmann Verlag, 2018. P. 41–59.
- Bogart L. *The Comic Strips and their Adult Readers: A Study of Male Workers in a New York City Neighborhood* : PhD Dissertation / Department of Sociology, the University of Chicago. Chicago, 1951.
- Campbell A. J. *History Transformed: Sengoku Daimyo in Japanese Popular Media* : Master’s dissertation / California State University. Long Beach. ProQuest Dissertations Publishing, 2012. URL: <https://cutt.ly/lnk3H4y> (accessed: 31.08.2021).
- Comics. *University of Dundee*. n. d. URL: <https://www.dundee.ac.uk/subjects/comics> (accessed: 31.08.2021).
- Comics and Graphic Novels BA (Hons). *Teesside University*. 2021. URL: <https://cutt.ly/snxNAAi> (accessed: 31.08.2021).
- Comics and Graphic Novels MA. *Teesside University*. 2021. URL: <https://cutt.ly/NnxN1VL> (accessed: 31.08.2021).
- Comics Studies. *Portland State University*. 2021. URL: <https://www.pdx.edu/comics-studies/> (accessed: 31.08.2021).
- Communities in Control: a 3D flippable graphic narrative on health inequalities and community action. *ReOPeN Graphic Futures*. 2018. URL: <https://cutt.ly/oncqtD3> (accessed: 31.08.2021).
- Dean M. *The Ninth Art: Traversing the Cultural Space of the American Comic Book*: Doctoral Dissertation / University of Wisconsin-Milwaukee. Milwaukee, WI, 2000.
- Di Fazio J. S. *A Content Analysis to Determine the Presence of Selected American Values Found in Comic Books During Two Time Periods, 1946-1950, 1966-1970* / University of Iowa. Iowa, 1973.
- Dionisio M. V. *Drawing on history: Tagawa Suihō and early Japanese manga culture*. Dissertations available from ProQuest. 2007. URL: <https://cutt.ly/DESFS1O> (accessed: 31.08.2021).
- Dunley K. A. *The Space Between: Ruins, Narratives, and History*. University of Colorado at Boulder. 2007. 321 p.

- Eco U. *Apocalittici e integrati: comunicazioni di massa e teorie della cultura di massa*. Milano : Bompiani, 1964. 387 p.
- European Comic Art / ed. by Grove L., Miller A., Magnussen A. *Berghahn Books*. 2021. URL: <https://cutt.ly/EnvPtj9> (accessed: 31.08.2021).
- Faculty of Manga. *Kyoto Seika University*. n.d. URL: <https://cutt.ly/encwQus> (accessed: 31.08.2021).
- Fuller F. R. *The Atomic Bomb: Reflections in Japanese Manga and Anime* : PhD Dissertation / Clark Atlanta University. Georgia, 2012.
- Harrison M. P. *Comics as Text and Comics as Culture: Queer Spain through the Lens of a Marginalized Medium* : PhD Dissertation / University of California. Irvine, 2009.
- Hatfield C. W. *Graphic Interventions: Form and Argument in Contemporary Comics [Dissertation on Hernandez Bros, autobiography and Chester Brown]*: PhD Dissertation / The University of Connecticut. Connecticut, 2000.
- Hill M. J. *A Study of Contemporary Australian Comics, 1992-2000 with Particular Reference to the Work of Naylor, Smith, Danko and Ord* / Macquarie University (Sydney, Australia). Sydney, 2003.
- Greene B. *Repercussions of the Dark Valley – Reenacting And Reinterpreting an Era via Fantasy Manga* : PhD Dissertation / University of Arizona. Arizona, 2017. URL: <https://cutt.ly/Onk296c> (accessed: 31.08.2021).
- Karp E. E. *Crime Comic Book Role Preferences* : PhD Dissertation / New York University. New York, 1954. URL: <https://cutt.ly/jnjM6Zy> (accessed: 31.08.2021).
- Kinsella S. *Adult Manga: Culture and Power in Contemporary Japanese Society*. Routledge, 2000. 224 p.
- Manga and the Representation of Japanese History* / ed. by Roman Rosenbaum. London : Routledge. 2012. 296 p.
- Manga Vision. Cultural and Communicative Perspectives* / ed. by Sarah Pasfield-Neofitou and Cathy Sell, with manga artist Queenie Chan. Clayton, Victoria : Monash University Publishing, 2016.
- Postema B. *Mind the Gap: Absence as Signifying Function in Comics* : PhD Dissertation / Michigan State University. Michigan, 2010. 196 p. URL: <https://d.lib.msu.edu/etd/10369> (accessed: 31.08.2021).
- Round J. V. *From comic book to graphic novel: writing, reading, semiotics* / University of Bristol, UK. Bristol, 2006. 592 p.
- Schodt F. L. *Manga! Manga! The World of Japanese Comics*. New York : Kodansha International, 1983. 206 p.
- Sousanis N. *Unflattening*. *Harvard University Press*. 2015. URL: <https://cutt.ly/anj3W34> (accessed: 31.08.2021).

REFERENCES

- Avdeeva, E. S. (2009). *Ispolzovanie komiksov pri obuchenii yaponskomu yazyku studentov vtorogo kursa yazykovogo vuza [Using Comics in Teaching Japanese to Second-year Students of a Language University]* [PhD Dissertation, Institut sodержaniya i metodov obucheniya Rossijskoi akademii obrazovaniya] [in Russian].
- Aliev, R. T. (2015). *Komiksnyi geroi kak otrazhenie neomifologicheskoi paradigmy amerikanskoj massovoi kul'tury: 1929-2012 gg. [The Comic Hero as a Reflection of the Neomythological Paradigm of American Mass Culture: 1929-2012]* [Abstract of PhD Dissertation, Astrakhan State University] [in Russian].
- Bart, R. (1994). *Ritorika obraza [The Rhetoric of the Image]*. In *Izbrannye raboty. Semiotika. Poetika [Selected Works. Semiotics. Poetics]* (pp. 297–318). Progress [in Russian].

- Bilychenko, O. L. (2001). *Kulturno-vykhovna rol knyhy v umovakh formuvannia informatsiinoho sus-pilstva [Cultural and educational role of the book in the formation of the information society]* [Abstract of PhD Dissertation, Kharkivska derzhavna akademiia kultury] [in Ukrainian].
- Hudoshnyk, O. V. (2019). Documentary comics u suchasnomu naukovomu dyskursi ta ukrainskomu komiks-prostori [Documentary comics in modern scientific discourse and Ukrainian comics space]. *Communications and Communicative Technologies*, 19, 32–40 [in Ukrainian].
- Hudoshnyk, O. V. (2020). Transmedialni naratyvy komiksovoi zhurnalistyky: svitovi ta ukrainskyi dosvid [Transmedia narratives of comic journalism: world and Ukrainian experience]. *Communications and Communicative Technologies*, 20, 32–41 [in Ukrainian].
- Eikalis, Yu. A. (2017). *Verbal'nyi i ikonicheskii komponenty sovremennogo nemetskoyazychnogo komiksa [Verbal and Iconic Components of Contemporary German Comics]* [Abstract of PhD Dissertation, Samarskii natsional'nyi issledovatel'skii universitet imeni akademika S. P. Koroleva] [in Russian].
- Ivasyshyn, M. R. (2019). *Multymodalnist anhlomovnoho komiksu: linhvalnyi i ekstralinhvalnyi vymiry [Multimodality of English Comics: Lingual and Extralingua Dimensions]* [Abstract of PhD Dissertation, Ivan Franko National University of Lviv] [in Ukrainian].
- Kozlov, E. V. (1999). *Kommunikativnost' komiksa v tekstual'nom i semioticheskom aspektakh [Communicativeness of a Comic Strip in Textual and Semiotic Aspects]* [PhD Dissertation, Volgogradskii gosudarstvennyi pedagogicheskii universitet] [in Russian].
- Kosmatska, N. V. (2012). *Strukturno-funktsionalni osoblyvostimovy frantsuzkykh komiksiv (na materialy serii "Astérix") [Structural and Functional Features of the Language of French Comics (on the Material of the Series "Astérix")]* [Abstract of PhD Dissertation, Taras Shevchenko National University of Kyiv] [in Ukrainian].
- Markova, V. (2019). *Kniga v sotsialno-kommunikativnomu prostranstve: proshloe, nastoyashee, budushee [Book in the social-communicative space: past, present, future]* [Monograph]. Professiya [in Russian].
- Markova, V. (2010). *Knyha v sotsialno-komunikativnomu prostori : mynule, suchasne, maibutnie [Book in the social-communicative space: past, present, future]* [Monograph]. The Kharkiv State Academy of Culture [in Ukrainian].
- Nasalevych, T. V., Riabukha, T. V., & Lopushanskyi, I. O. (2020). Stanovlennia komiksu yak zhanru suchasnoi literatury [Development of comics as a genre of modern literature]. *Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series "Philology. Social communications"*, 31(70), 4(3), 144–149 [in Ukrainian].
- Ohar, E. I., & Kopylchak, Kh. C. (2018). Suchasnyi ukrainskyi "malopys": vydavnychi realii ta perspektyvy [Contemporary Ukrainian "painting": publishing realities and prospects]. *Printing and Publishing*, 2, 64–75 [in Ukrainian].
- Olshanskyi, D. V. (2002). *Dydaktychni umovy vykorystannia komiksiv u navchanni inozemnykh mov molodshykh shkoliariv [Didactic Conditions for the Use of Comics in Teaching Foreign Languages to Primary School Children]* [Abstract of PhD Dissertation, Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine] [in Ukrainian].
- Onkovych, H. V., & Onkovych, A. D. (2016a). Komiks yak mediatekst [Comics as a media text]. *Social Communications: Theory and Practice*, 2, 110–114 [in Ukrainian].
- Onkovych, H. V., & Onkovych, A. D. (2016b). Komiks kak sredstvo mediaobrazovaniya [Comics as a means of media education]. *Media Education*, 2, 52–60 [in Russian].
- Pastushenko, O. (2016). *Knyha i periodyka v dysertatsiinykh doslidzhenniakh nazalezhnoi Ukrainy: sotsiokomunikatsiinyi aspekt [The Book and Periodicals in Dissertation Researches of Independent Ukraine: Sociocommunication Aspect]* [Monograph]. National Library of Ukraine named after VI Vernadsky [in Ukrainian].
- Pidopryhora, S. (2016). Hrafichna proza yak khudozhnii eksperyment: ukrainskyi vymir [Graphic prose as an artistic experiment: The Ukrainian dimension]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya: Filolohichni nauky*, 1(2), 55–62 [in Ukrainian].
- Pidopryhora, S. C. (2017). Hrafichni roman yak intermedialna proektsiia (na materialy romanu "Dira" S. Zakharova) [Graphic novel as an intermediate projection (based on the novel

- "Hole" by S. Zakharov)]. *Scientific bulletin of Mykolaiv V. O. Sukhomlynkyi national university. Philological science*, 2, 180–187 [in Ukrainian].
- Polyakova, K. V. (2004). *Stanovlenie semioticheskoi sistemy amerikanskogo komiksa i yaponskogo manga [Formation of the Semiotic System of American Comics and Japanese Manga]* [PhD Dissertation, Herzen State Pedagogical University of Russia] [in Russian].
- Pocheptsov, G. (2019). *Komiksy i teleserialy kak instruktsii po massovomu povedeniyu [Comics and TV series as instructions for mass behavior]*. "MEDIASAPIENS". <https://cutt.ly/ensTYZA> [in Russian].
- Prohanov, D. M. (2013). *Mediakommunikatsionnye osobennosti yaponskikh komiksov manga [Media Communication Features of Japanese Manga Comics]* [Abstract of PhD Dissertation, Lomonosov Moscow State University] [in Russian].
- Reznikova, A. I. (2017). *Metodika ispol'zovaniya frantsuzskikh komiksov kak sredstva sovershenstvovaniya inoyazychnoi kommunikativnoi kompetentsii starsheklassnikov [Methodology for Using French Comics as a Means of Improving the Foreign Language Communicative Competence of High School Students]* [PhD Dissertation, Moscow State Pedagogical University] [in Russian].
- Sonin, A. G. (1999). *Komiks kak znakovaya sistema: psikholingvisticheskoe issledovanie (na materiale frankoyazychnykh komiksov) [Comics as a Sign System: a Psycholinguistic Study (Based on French-language Comics)]* [PhD Dissertation, Altai State University] [in Russian].
- Khlestova, S. V. (2017). Komiks yak zasib masovoi komunikatsii: tipolohichni osoblyvosti [Comics as a means of mass communication: typological features]. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Social Communications*, 11, 13–17 [in Ukrainian].
- Khlestova, S. V. (2019). Potentsial komiksu yak mediapovidomlennia: na prykladi tekstiv pro viskovyi konflikt na Donbasi ("Kiborhy" ta "Perekhrestia. Deviat istorii pro viinu ta nasytstvo") [The potential of comics as a media message: on the example of texts about the military conflict in the Donbass ("Cyborgs" and "Crossroads. Nine stories about war and violence")]. *Visnyk of the Lviv University. Journalism series*, 46, 281–288 [in Ukrainian].
- Chornodon, M. V. (2019). *Osoblyvosti hrafiky komiksiv u proektuvanni reklamnykh kalendariv [Features of comic book graphics in the design of advertising calendars]*. Borys Grinchenko Kyiv University. <https://cutt.ly/gnbr8tO> [in Ukrainian].
- Shvetsova, H. M. (2001). *Dokument i knyha v systemi sotsialnykh komunikatsii [Document and book in the system of social communications]* [Doctoral Dissertation, Rivne State University of the Humanities] [in Ukrainian].
- ReOPeN Graphic Futures. (2017). *About*. <https://cutt.ly/rnx56Ei> [in English].
- Adams, J. N. P. (Jeff) (2003). *Graphic Novels and Social Realism – Three Case Studies: Keiji Nakazawa's Barefoot Gen, Art Spiegelman's Maus and Joe Sacco's Palestine*. University of Liverpool, UK [in English].
- Berndt, J. (2020a). Conjoined by Hand: Aesthetic Materiality in Kouno Fumiyo's Manga In this corner of the world. *Mechademia*, 12(2), 83–101. <https://doi.org/10.5749/mech.12.2.0083> [in English].
- Berndt, J. (n.d.). *Manga Studies #1: Introduction*. Comics Forum. <https://cutt.ly/YnkWQ7t> [in English].
- Berndt, J. (2020b). Manga Aging: Grannies and Gutters. In V. Sina, & N. Eckhoff-Heindl (Eds.), *Spaces Between – Gender, Diversity and Identity in Comics* (pp. 175–186). Springer VS [in English].
- Berndt, J. (2012). *Manga Makes It to Academia*. nippon.com. <https://www.nippon.com/en/views/b00802/> [in English].
- Berndt, J. (2018). Manga Meets Science: Going beyond the Education-Entertainment Divide. In A. Hamann, J. Kirstein, R. Leinfelder, & M. Schleunitz (Eds.), *Science meets Comics: Proceedings of the Symposium on "Communicating and Designing the Future of Food in the Anthropocene"* pp. 41–59. Ch. A. Bachmann Verlag [in English].

- Bogart, L. (1951). *The Comic Strips and their Adult Readers: A Study of Male Workers in a New York City Neighborhood* [Ph.D. Dissertation, Department of Sociology, University of Chicago] [in English].
- Campbell, A. J. (2012). *History Transformed: Sengoku Daimyo in Japanese Popular Media* [Master's dissertation, California State University, Long Beach]. ProQuest Dissertations Publishing. <https://cutt.ly/lnk3H4y> [in English].
- University of Dundee. (n.d.). *Comics*. <https://www.dundee.ac.uk/subjects/comics> [in English].
- Teesside University. (2021). *Comics and Graphic Novels BA (Hons)*. <https://cutt.ly/snxNAAi> [in English].
- Teesside University. (2021). *Comics and Graphic Novels MA*. <https://cutt.ly/NnxN1VL> [in English].
- Portland State University. (2021). *Comics Studies*. <https://www.pdx.edu/comics-studies/> [in English].
- ReOPeN Graphic Futures. (2018). *Communities in Control: a 3D flippable graphic narrative on health inequalities and community action*. <https://cutt.ly/oncqttd3> [in English].
- Dean, M. (2000). *The Ninth Art: Traversing the Cultural Space of the American Comic Book* [Doctoral Dissertation, University of Wisconsin-Milwaukee] [in English].
- Di Fazio, J. S. (1973). *A Content Analysis to Determine the Presence of Selected American Values Found in Comic Books During Two Time Periods, 1946-1950, 1966-1970*. The University of Iowa [in English].
- Dionisio, M. V. (2007). *Drawing on history: Tagawa Suihō and early Japanese manga culture*. ProQuest. <https://cutt.ly/DESFS1O> (in English).
- Dunley, K. A. (2007). *The Space Between: Ruins, Narratives, and History*. University of Colorado at Boulder [in English].
- Eco, U. (1964). *Apocalittici e integrati: comunicazioni di massa e teorie della cultura di massa*. Bompiani [in Italian].
- Grove, L., Miller, A., & Magnussen, A. (Eds.). (2021). *European Comic Art*. Berghahn Books. <https://cutt.ly/EnvPtj9> (in English).
- Kyoto Seika University. (n.d.). *Faculty of Manga*. <https://cutt.ly/encwQus> [in English].
- Fuller, F. R. (2012). *The Atomic Bomb: Reflections in Japanese Manga and Anime* [PhD Dissertation, Clark Atlanta University] [in English].
- Harrison, M. P. (2009). *Comics as Text and Comics as Culture: Queer Spain through the Lens of a Marginalized Medium* [PhD Dissertation, University of California] [in English].
- Hatfield, C. W. (2000). *Graphic Interventions: Form and Argument in Contemporary Comics [Dissertation on Hernandez Bros, autobiography and Chester Brown]* [PhD Dissertation, University of Connecticut] [in English].
- Hill, M. J. (2003). *A Study of Contemporary Australian Comics, 1992-2000 with Particular Reference to the Work of Naylor, Smith, Danko and Ord*. Macquarrie University (Sydney, Australia) [in English].
- Greene, B. (2017). *Repercussions of the Dark Valley – Reenacting and Reinterpreting an Era via Fantasy Manga* [PhD Dissertation, University of Arizona]. <https://cutt.ly/Onk296c> [in English].
- Karp, E. E. (1954). *Crime Comic Book Role Preferences* [PhD Dissertation, New York University]. <https://cutt.ly/jnjM6Zy> [in English].
- Kinsella, S. (2000). *Adult Manga: Culture and Power in Contemporary Japanese Society*. Routledge [in English].
- Rosenbaum, R. (Ed.) (2012). *Manga and the Representation of Japanese History*. Routledge [in English].
- Pasfield-Neofitou, S., Sell, C., & Chan, Q. (Eds.). (2016). *Manga Vision. Cultural and Communicative Perspectives*. Monash University Publishing [in English].
- Postema, B. (2010). *Mind the Gap: Absence as Signifying Function in Comics* [PhD Dissertation, Michigan State University]. <https://d.lib.msu.edu/etd/10369> [in English].
- Round, J. V. (2006). *From comic book to graphic novel: writing, reading, semiotics*. University of Bristol, UK [in English].

- Schodt, F. L. (1983). *Manga! Manga! The World of Japanese Comics*. Kodansha International [in English].
- Sousanis, N. (2015). *Unflattening*. Harvard University Press. <https://cutt.ly/anj3W34> [in English].

UDC 02+002.2]:001.891:[741.5:82

Dmytro Belov,
*PhD Student, Information Technology Department,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: liverpool1892dallas2011@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7257-1879*

RESEARCH OF COMICS IN MODERN HUMANITIES

The growing popularity of comics in Ukraine and worldwide increases scientific attention to this type of information product.

The article is devoted to generalising the leading tendencies in the Comics Study and researching comics in modern humanities.

Based on the study devoted to comics professional publications, profile resources of world comics research centres and the current state of understanding the phenomenon of comics magazines and Internet resources, application of review-analytical, historical-chronological, dialectical, socio-communication, and content analysis methods has been detected that the syncretic nature of comics made them a research subject in various sciences and programme subject areas: literary studies, linguistics, cultural study, art history, history, political science, and others.

Leading research centres of Comics Study are the International Comic Art Forum, the British Consortium of Comic Researchers, the Comics Research Hub of the University of the Arts, the Canadian Society for the Study of Comics, the Society for Comics Researchers (USA). The educational direction of Comics Studies has been represented by bachelor's, master's, and doctoral (doctor of philosophy) educational programs in higher education institutions of different countries: the University of Florida, University of Toronto, University of California Santa Cruz, University of Portland, West University, University Dundee, Teesside University, Lancaster University (UK), Kyoto Seika University (Japan).

The growth of scientific knowledge in Comics Study, on the one hand, and on the other hand - the predominance of interdisciplinary approach in the studies necessitated the establishment of special scientific journals dedicated to comics, such as the Journal of Graphic Novels and Comics, Studies in Comics, European Comic Art.

In Ukraine, the study of comics at the dissertation level took place in the dimension of pedagogy and philology. However, some scientific research on comics is available in journalism, press studies, publishing, political science, literature, journalism, and social communications.

It has been found that as a multifunctional and unique information product and object of library activity, comics have not yet become the subject of study for bibliologists and librarians. The prospects of separating the corresponding research direction in bibliology and library science are substantiated.

Keywords: comics, Comics Studies, information, library and archival science, bibliology, librarianship.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2021 р.